

Vadgazdálkodási szekció

A VAD ÁLTAL OKOZOTT KÁROK MEGÍTÉLÉSE A VÁLTOZÓ IDŐBEN*

BENCZE LAJOS

a mezőgazdasági tudományok (erdészet) kandidátusa, ny. egyetemi tanár, Sopron

Hosszú a fejlődés útja, amíg az ember kapcsolata a vadon élő állatvilággal az önvédelemtől az élelemszerzésig, a puszta létfenntartástól a vadgazdálkodásig és a napjainkban mind jobban kibontakozó természetvédelemig jutott. Ez a kapcsolat, a dolog természeténél fogva, sohasem volt zavartalan, napjainkban pedig egyre bonyolultabbá válik. Ez érthető is, ha meggondoljuk, hogy a vadon élő állatvilág — ezen belül a vadállomány — élőhelye egyre szűkül, életfeltételei szinte szemünk láttán romlanak, és ebben egyetlen kontinens egyetlen állatfaja sem kivétel. Ez akkor is úgy van, ha tudjuk, hogy néhány madárfaj esetenként nem kívánt számban fordul elő (pl. a vetési varjú) és a szarvasfélék Európa szerte túlzottan népes állományokban élnek, más fajokat pedig nemzeti parkokban, rezervátumokban féltve őriznek. Előbb a nagy ragadozók visszaszorítására, sőt kiirtására törekedett az ember háziállatainak védelmében, majd a mező- és erdőgazdaság fejlődésével párhuzamosan a nagytestű növényevő állatfajok felé fordult a figyelem, amelyek esetenként veszélyeztették vagy kérdésessé tették az emberi munka eredményét.

Az erdőgazdálkodás és a vadászat, illetve vadgazdálkodás között az ellentétek akkor kezdtek határozottan kirajzolódni, amikor a fa (mint építkezési és egyéb nyersanyag) iránt megnőtt a kereslet és gazdasági megfontolásokból megindult a belterjes erdőgazdálkodás, ezen belül egyes helyeken előtérbe lépett a fenyő monokultúrák kialakítása és ezzel párhuzamosan megkezdődött a mai értelemben vett vadgazdálkodás is.

Az ellentétek egyengetése és a gazdasági vagy személyi érdekek védelme céljából Európa egyes országaiban a szarvasféléket és más csülkös vadfajokat (pl. a vaddisznót) vadaskertekbe szorították vissza, a szabad területeken viszont erőteljesen korlátozták létszámukat. A második világháború után ezeknek a szigetszerűen telepített vadaskerteknek volt — többek között — tulajdonítható a szarvas és a vaddisznó erőteljes elszaporodása, a vadaskertek felszámolása, netán lerombolása után.

* Az 1982. február 24—25-i erdészeti és faipari tudományos ülésen elhangzott előadás.

Messzire vezetne az összefüggések elemzése és rövid referátumomnak nem is ez a célja, hanem csupán a vad által okozott mező- és erdőgazdasági károk megítélésének, megelőzésének követése az utóbbi két évszázad némely jogalkotásában. Mindezt csupán a téma bevezetéseként tartottam szükségesnek megemlíteni.

A vadászati tevékenység fejlődése és a vadászattal kapcsolatos érdekek ütközése, a vad által okozott károk (veszteségek) megtérítésének igénye a francia forradalom előtt és kivált azt követően egyre inkább igényelte a károk megtérítésének szabályozását, és egyáltalán a vadászattal kapcsolatos jogszabályok megalkotását.

Így pl. *Mária Terézia 1767. évi Urbárium*a a jobbágyok vetéseiben okozott vadkárok elhárítása érdekében rendelt el évenként háromnapos vadászatot.

II. József 1767. augusztus 21-i vadászati szabályzata elrendelte, hogy a ragadozókat és a „vadasokból kitörő sörtevadat” bárki elpusztíthatja. Az ennek ellenszegülő földesúr (vadtenyésztő) a károk megtérítésén felül köteles volt 25 arany büntetést is fizetni. A megyei hatóságoknak meg kellett akadályozni a túlságos vadtenyésztést és gondoskodni kellett a vadállomány aránylagos csökkentéséről. A földtulajdonosok jogosultak voltak a vadat földjükről bármilyen módon elűzni, földjüket bekeríteni, de „vízmenti helyeken” minden 500 lépésre nyitott kaput kellett hagyni, hogy a vad áradás esetén elmenekülhessen.

Az előzetesen bejelentett károk becslését minden terményben, szőlőben és gyümölcsösben „pártatlan férfiak” közreműködésével kellett végrehajtani. A becslés után a megyei hatóság, az érdekeltek jelenlétében, helyszíni szemlélt tartott és rövid úton megejtendő tárgyalás során a kárt végérvényesen megállapította.

A II. Ferenc által 1802-ben kiadott dekrétum „a vadászatról és a madarászatról” szóló 24. cikke a vadkárok tekintetében úgy rendelkezett, hogy a vadak által okozott károkért „a vadtenyésztő úr haladéktalanul végrehajtandó becsű szerint teljes elégtételt tartozik szolgáltatni”.

Ennek elmulasztása esetén a károsult — a jobbágyok részéről a tiszti ügyész — az alispán előtt pert indíthatott. Emellett a vármegyéknek megvolt az a joguk, hogy „az urakat kötelezhessék megszaporodott vadállományuk csökkentésére vagy elrekesztésére”. A ragadozó vadakat, valamint a vetésekre és a szőlőkre kártékony madarakat a törvényhatóságok a helyi körülményekhez képest kiirhatták, a ragadozó vadakra és madarakra — a földesúr előzetes értesítése mellett — vadászatot is elrendelhettek.

A mezei rendőrségről hozott 1840. évi IX. törvény megtiltotta a vadászatot az aratás végéig a vetéseken, a széna és a sarjú betakarításáig a kaszálókon és a réteken, február 1-től a szüret befejezéséig a szőlőkben, továbbá a saját vadászterületté alakított ún. „kitáblázott helyeken”, valamint a még gyenge

állapotú faültetésekben. A törvény az említett tiltó rendelkezések megszegését törvényellenes vadászatnak minősítette és a költségek egyszeres, az okozott károknak pedig kétszeres megtérítésével szankcionálta. Ez a jogszabály a *vadkárok megelőzésének érdekében* megengedte a „nem tilos” határban kártevő vad elfogását vagy elejtését abban az esetben is, ha a vad tilos területről vagy vadaskertből is váltott ki. A tilos helyen okozott kár esetén a vad elejtése nem volt megengedett, s ezért ilyenkor csak a kártérítési igény volt érvényesíthető a vadászat tulajdonosával szemben.

A vadászatról szóló 1872. évi VI. törvény kimondja, hogy „a vadászat a földtulajdonjognak elválaszthatatlan tartozéka”. E törvény II. fejezete szerint a fővadak (szarvas, dám és vaddisznó) által a vetésekben, ültetvényekben vagy más gazdálkodási ágakban okozott *minden kárért teljes kárpótlással tartozik* az a birtokos vagy haszonbérelő, akinek a területén az említett fővad „tenyész”. A kárt a hatóságnál a kár okozásától számított nyolc napon belül „felvehetés” céljából be kellett jelenteni. Az a birtokos vagy haszonbérelő, aki a szomszédos területen tenyésztő fővad elejtésének jogát fenntartotta magának, nem követhetett kártérítést.

A vadászatról szóló 1883. évi XX. törvény az 1872. évi VI. törvénnyel szemben néhány módosítást tartalmaz. Így pl. a vadkárért való felelősség esetében csak a szarvast és a dámvadot említi, a vaddisznót — mint duvadat — nem.

Lássuk e törvény hatását a vadállományra, illetve a vadgazdálkodásra és a vad által okozott károk alakulására.

A vadlétszám mennyiségére utal az 1908. évi statisztika, amely szerint ebben az évben 9264 szarvas, 2867 dámvad, 21 186 őz és 6714 vaddisznó került terítékre az akkori — történelmi — Magyarországon. Ha a törzsállományt a teríték háromszorosának vesszük, akkor a szarvaslétszám — felfelé kerekítve — mintegy 30 000-re, a dámvad (ami jórészt vadaskertekben tenyésztett) 9000-re, az őz 65 000-re, a vaddisznó pedig 21 000-re volt becsülhető ugyan-csak a történelmi — hazánk mai területét háromszorosan meghaladó — Magyarországon.

Két évvel később (1910) *Sugár Károly* a „Magyarország a Wien-i első nemzetközi vadászati kiállításon” c. kiadvány 48—49. oldalán a következőket írja: „... a földművelésügyi miniszter, minden olyan esetben, ahol beigazolvá látja azt, hogy a fővad a mezőgazdaság és az erdőgazdaság érdekeivel szemben káros módon elszaporodott, annak tilalmi időben leendő lelövését is megengedheti”. Továbbá: „Hiszen alig volt elképzelhető a törvény (1883. évi XX.) megalkotásakor, amikor csak néhány dunántúli s néhány felvidéki vármegyében fordult elő kevés fővad, hogy a helyes tenyésztési szempontok betarthatása érdekében már 27 év múltán rövidnek fog bizonyulni a szarvasbikára és tehénre engedélyezett vadászidény. Egyes vadászterületek ma már csakugyan olyan túltermelésről számolhatnak be, amely nemcsak az erdő- és mező-

gazdaság nagymérvű megkárosításával jár karöltve, hanem a fővadnak el-satnyulásával is.”

Majd a következőket írja: „Van néhány vadászterületünk, melyeken a fővad valóságos csordákba verődik össze s a nagy költséggel és fáradsággal teremtett erdei vetéseket és ültetéseket a legkomolyabb veszedelemmel fenyegeti.”

Ez volt tehát a helyzet ezelőtt kereken 70 évvel, amikor az erdők nagy része még magántulajdonban volt, az erdők felújításában nagyobb részt még a magról való természetes felújítás és a sarjaztatás dívott — ellentétben a mai túlnyomórészt mesterséges felújítással — és a vadászati jog a földtulajdon tartozékát képezte, ennek következtében a vad az erdőtulajdonos saját erdejét károsította.

És mi volt a helyzet a két világháború között ?

Az 1937/1938. évi vadászidényben: 6293 szarvas, 1059 dámvad, 12 901 őz és 1447 vaddisznó szerepel a lőtt vad statisztikában. (Lásd: „Vadászati útmutató” Nikolits György, 1940, p. 28.) Ugyanebben a kiadványban, az 57. oldalon, *Nikolits György* a következőket írja: „A rengeteg tehén azonban nemcsak az erdő- és mezőgazdaságnak okoz végzetes károkat és szítja a nép gyűlöletét az erdőuradalmak ellen; hanem magát a szarvasállományt is az elkorcsosulás lejtőjére juttatja”. Majd folytatja: „Három bikára, a természetes ivararány szerint, nem két tehén, hanem 18—20 darab esik. Ebből a rettenetes ivararányból folynak azután azok a káros tünetek, hogy a túlszaporodott szarvasállomány sáska módjára lerágja a vágásokat, ültetéseket és mivel az erdőben nem tud jóllakni, éjszakánként ellepi a községi földeket, hogy a kisgazdák természetett veteményeit letarolja.”

Ez volt tehát a helyzet az erdő- (illetve mező-) gazdaság és a vadgazdálkodás kapcsolatában 20 évvel az első világháború után, amikor tudvalevőleg a háború után megcsappant a szarvasállomány és általában a nagyvadállomány. Ha figyelembe vesszük az 1937/1938. évi vadászati idény idézett lőtt vad adatait és azokat az 1910. évi adatok analógiájára átszámítjuk a törzsállományra megállapítható, hogy akkor már a mai Magyarország területén közel annyi szarvas élt, mint a századforduló elején a történelmi Magyarországon. Az őz- és a vaddisznó-állomány is hasonlóan fölfejlődőben volt.

A szarvasállomány népességével és a vadkárok megítélésével kapcsolatos két vélemény 30 év távlatában egybehangzó és ha netán némileg eltúlzottnak is tűnik, igen figyelemre méltó és elgondolkoztató, tekintve, hogy a vadgazdálkodásban jártas, beavatott és érdekelt szakemberek megfogalmazásában látott napvilágot.

A vadkárok megítélésének kérdését követve az újabb jogalkotásokban eljutunk az 1945. évi VI. törvényhez, amely szerint a szarvas, a dámvad és a vaddisznó által a mező- és erdőgazdaságban okozott kárért a kincstár teljes kárpótlást nyújt. Az ezzel kapcsolatos kiadások fedezésére a nagyvadas jellegű

területek haszonbérlői és a lőtt vad kereskedők *vadkárjárulékot* tartoznak fizetni. Minden községben, amelynek határában vadkár előfordult, vadkárbecslő bizottságot kellett alakítani. Ha a bizottság a kár összegében nem tudott megegyezni, a károsult a törvény útján érvényesíthette igényét.

Az erdőkről és a vadgazdálkodásról szóló 1961. évi VII. törvény kimondja, hogy a vad az állam tulajdona és hogy olyan vadgazdálkodást kell folytatni, amely a mező- és erdőgazdálkodás érdekeit szem előtt tartja és azokat lehetőleg nem sérti. E törvény V. fejezete szerint a szarvas, a dámvad, a vaddisznó és a muflon életmódja folytán a mezőgazdaságban okozott kárért a vadászatra jogosított felelős. A vadkárok megelőzésében azonban a mezőgazdasági ingatlan kezelője tartozik közreműködni.

Ez a törvény és az ezt kiegészítő, módosító rendeletek szabályozták napjainkig a vad által a mezőgazdaságban és az erdőgazdaságban okozott terméskiesések — vagy minőségromlások — (a közhasználatban a vadkárok) megítélésének, illetve megtérítésének rendjét. Ezek a törvényerejű rendeletek nagyban hozzájárultak a vadállomány és a vadgazdálkodás jogi, népgazdasági és társadalmi helyzetének stabilizálásához és a mező-, illetve erdőgazdaság és a vadgazdaság munkájának és érdekeinek egybehangolásához.

Az idézett néhány jogalkotás és vadásztörténeti adalék azt bizonyítja, hogy a vad által okozott károk, azok becslésének, elbírálásának és megtérítésének igénye, illetve módja, mint az emberi társadalom és civilizáció fejlődésének egyik velejárója, történelmünk előző századaiban gyökerezik és híven tükrözi a különböző korok társadalmi, gazdasági és politikai jellemzőit.

A különböző rendeletekben, jogszabályokban fellelhetők napjaink vadkárok megítélésével kapcsolatos gondjai, de felismerhetők bennük a jelenkori jogszabályok ma is érvényes kitételei, pl. kárbejelentés, becslés, hatósági intézkedés, érdekvédelem stb.

És hol tartunk ma? A második világháború idején és a fegyvernugvást követő átmeneti időkben, az új társadalmi, gazdasági és politikai rend kialakulásának előestéjén ismét alaposan meggyérült a szarvas- és az őzállomány (általában a csülkös vad-állomány), de napjainkban, alig 35 évvel később a két világháború közötti létszám többszörösére szaporodott és lényegesen kiterjedt előfordulásának (aréájának) köre is. A jövőben — és a jelenben — fenntartható létszám körüli véleménykülönbségek még korántsem jutottak nyugvópontra és a vadállomány pusztá létéből, valamint a dolog természetéből következő mező-, illetve erdőgazdasági károk elbírálása, megítélése és azok rendezése — különösen az erdőgazdaságban keletkezett mennyiségi és minőségi károk, veszteségek megítélésének rendje — még nem öltött végleges testet. A racionálisan fenntartható vadállomány — kiváltképpen a szarvas — arányai és az ehhez kapcsolódó okszerű vadgazdálkodás véglegesnek tekinthető, állandósult formái és paraméterei még nem alakultak ki. Márpedig ennek ismerete fontos a vadgazdálkodás további fenntartása és fejlesztése, valamint a vadkárok meg-

ítélése és rendezése tekintetében egyaránt. *Az idézett vadászattörténeti példák is — visszatérően — azt igazolják, hogy az eltűzött nagyvad létszám előbb-utóbb (termelési) ágazati konfliktusokhoz vezet.*

A folyamat — amint láttuk — még nem zárult le. A vad és a környezet, a vadgazdálkodás és a földingatlanokon folyó gazdálkodás között esetenként — és általában — még mindig fennálló, a vad életteni tulajdonságaiból, annak jelenlétéből és a vadgazdálkodás jellegéből fogant ellentétek, érdekütközések még korántsem oldódtak fel és ezekre az egyre tökéletesedő, a fejlődés tendenciáit híven követő jogalkotások sem tudtak eddig minden érdekelt fél számára egyértelműen megnyugtató választ adni. Ez nem is könnyű dolog! Ha figyelembe vesszük a várható demográfiai robbanással együtt járó élőhely- és környezetterhelést, az élelmezési, nyersanyag- és energia gondokat, az emberiség mozgási és üdülési igényét, az erdők egyre fokozottabb igénybevételét, valamint a vadon élő állatvilág — különösen a vadállomány — zaklatottságát, veszélyeztetettségét, úgy gondolom, hogy az elmélyült tudományos kutatásra, bölcs előrelátó jogalkotókra és jól képzett erdő-, mező- és vadgazdákra még sok szép és felelősségteljes feladat vár. És a vad — általában a vadon élő állatvilág — megváltoztathatatlan, de befolyásolható életteni sajátosságaiból (főleg ltáplálkozásából) eredő nyomaival — remélhetőleg — még sokáig fogunk foglalkozni.

„Naturam expellas furca, tamen usque recurret” (Horatius).